

Biedt 'verbreding' D66 meer electorale potentie?

De nieuwe D66- strategie in NRC

Het sociaal-liberale D66 is van koers veranderd, schrijft NRC vandaag. Minder links, minder woke, en juist nationaler en steviger. Eerder deze week kondigde Jetten al een "koerswijziging" op asiel en migratie aan — waarbij volgens NRC de rechtsere taal opvalt. "'Aso's' moeten aangepakt worden, internationale verdragen mogen opengebroken en asielaanvragen moeten worden behandeld aan Europese buitengrenzen. De partij pleit voor het eerst voor een Canadees model, waarbij asielzoekers alleen op uitnodiging komen.

Bovendien moet D66 moet een partij voor méér Nederlanders – dan alleen hogeropgeleiden – worden, zeggen D66'ers in de Tweede Kamer. Op wonen wil D66 issue owner worden.

Is dit electoraal een kansrijke strategie?

De nieuwe koers van D66, en de poging om electoraal te verbreden, is een riskante strategie, zegt opiniepeiler Peter Kanne van Ipsos I&O in NRC. "In zo'n korte tijd kun je het imago van een partij niet bijstellen". Het risico van de nieuwe koers van D66, zegt Kanne, is dat kiezers overstappen naar GroenLinks-PvdA, waar D66 het meest mee concurreert. Dubbel zoveel als met de VVD. De nieuwe koers van D66 en de poging om bredere middengroepen aan te spreken „schuurt en botst", zegt de opiniepeiler. „Je kunt beter een coherente, homogene groep aanspreken met een duidelijk verhaal. Dat levert misschien geen groei op, maar daarmee vervreemd je je achterban ook niet van je".

NRC stelde Ipsos I&O een aantal vragen voor dit artikel. Hieronder de volledige Ipsos I&O-analyse. Met:

1. D66 in zetels (zetelpeiling, potentie, concurrentie) – pag. 4
2. Hoe zien kiezers D66? (beelden van D66, stemmotieven, D66 op de links-rechtsschaal) – pag. 7
3. Wat willen D66-kiezers inhoudelijk? (issues, issue ownership, beleidsdoelen, waarop investeren of op bezuinigen?) – pag. 13
4. Rob Jetten: bekendheid en waardering – pag. 22

SAMENVATTING

In de peilingen gebeurt er weinig rond D66. Wat is daar de verklaring voor?

D66 haalt in de Ipsos I&O-peiling stationair tussen 10 en 12 zetels. Hoe is dit te verklaren? De partij blinkt nergens in uit.

- D66 is issue owner op geen enkel belangrijk onderwerp.
- D66 was dat op onderwijs, maar onderwijs is minder urgent geworden, lijkt ook alsof D66 zich hier niet meer op wil profileren. Hetzelfde is te zeggen over klimaat. Het is onduidelijk met welk issue de kiezer D66 moet associëren.
- Leider Rob Jetten doet het zeker niet slecht, maar weet zich ook niet echt te onderscheiden.

Is er in het imago van de partij een ontwikkeling te zien, de afgelopen jaren?

Als we kiezers middels een open vraag vragen waarom ze op D66 stemmen komt de partij naar voren als een 'sociaal-liberale partij', een democratische, 'normale' partij in het midden, die zorgt voor stabiliteit.

Vooral onderwijs en klimaat komen spontaan naar voren als stemmotieven. Wonen wordt zelden genoemd, economie nog minder. Immigratie of asiel zelden, uitsluitend als argument om niet op de VVD te stemmen: men rekent op D66 om een streng asielbeleid tegen te gaan.

De perceptie van D66 schoof iets op naar links: nu wordt D66 per saldo gezien als een 'centrum-linkse' partij. De eigen D66-kiezers positioneren D66 iets meer richting centrum, bijna samenvallend met hoe ze zichzelf zien op de links-rechtsschaal.

Hoe wordt er over de jaren naar Rob Jetten gekeken als leider?

Rob Jetten wordt keurig gewaardeerd, maar ook hij springt er niet uit. Noch bij het volledige electoraat (een 5,0), noch bij z'n eigen kiezers (7,8).

Zijn eigen kiezers roemden Jetten in december 2024 om zijn standvastige maar toch flexibele houding, waarmee hij – vanuit de oppositie – dingen voor elkaar krijgt. Als minister van Klimaat heeft hij krediet en gezag opgebouwd.

Liggen er kansen voor D66 met zo'n verbreding/verrechtsing? En wat zijn de risico's?

Er is voor D66 best potentie voor groei: 7 procent nu op de partij zou stemmen (11 zetels), nog eens 18 procent overweegt D66. D66 kan kiezers winnen van GL-PvdA (48% van de GL-PvdA-kiezers overweegt ook D66), VVD (24%), CDA (22%) en Volt (51%).

Maar de vraag is of dat met deze strategie gaat lukken. D66 neemt met een rechtsere koers op immigratie een risico. Links-progressieve kiezers zullen teleurgesteld raken en wellicht uitwijken naar GL-PvdA (54% van de D66-kiezers overweegt ook GL-PvdA, 30% ook Volt).

De D66-achterban is sterk inhoudelijk gedreven, politiek betrokken en snel geneigd tot strategisch stemmen. Ook in november 2023 raakte D66 veel strategische kiezers kwijt aan GL-PvdA.

Met deze (rechtsere) koers lijkt D66 vooral de strijd met VVD en CDA aan te gaan. De VVD gaat de campagne juist proberen te voeren op economie en (internationale) veiligheid, niet op immigratie. CDA zal immigratie waarschijnlijk ook niet kiezen als belangrijkste speerpunt. Waarom zou je dat opzoeken, met een links-progressieve achterban? Op links gaat GL-PvdA meedoen om de eerste plaats. Je ziet bij die achterban de strategische stem alweer groeien. Een groot risico voor D66. Ook Volt ligt op de loer. Geeft D66 de linkse kiezers bij voorbaat op?

Welke onderwerpen spelen een belangrijke rol in de keuze voor D66?

Voor D66-kiezers zijn de woningmarkt (50%), klimaatverandering (39%) en onderwijs (32%) de onderwerpen waar de politiek met voorrang (en bovengemiddeld) aandacht aan moet geven. Woningmarkt wordt 'slechts' door 29 procent genoemd. De keuze hier meer een speerpunt van te maken kan dus electoraal perspectief bieden: D66 zou dan moeten zorgen dat ze er meer als issue owner op wordt gezien. Dat is nu nog niet het geval.

Immigratie en economie worden door D66-kiezers (nog) nauwelijks belangrijk gevonden. Indien D66 hier meer profiel op wil krijgen zou de partij duidelijk de concurrentie met de VVD (en PVV) opzoeken. Op economie is de VVD issue owner, op immigratie is dat de PVV.

Het verminderen van het aantal immigranten dat naar ons land komt is een wens van 71 procent van de Nederlanders, 31 procent noemt dat 'essentieel'. Slechts 8 procent van de D66-kiezers noemt dit essentieel (laagste score van de negen beleidsdoelen).

Meer kansen liggen er op het 'beschermen van de democratie', dit vinden D66-kiezers heel belangrijk.

Past die verbreding – het iets rechtser geluid – bij hun huidige of potentiële achterban?

Per saldo is het antwoord: nee. D66-kiezers zijn hoog opgeleid (66 procent heeft hbo of wo), vermogend (60% heeft een bovenmodaal inkomen) en stedelijk (63% woont in sterk of zeer sterk stedelijk gebied. Ze zijn niet 'volks'. Ze zijn progressief, ze willen vooruitgang en stabiliteit.

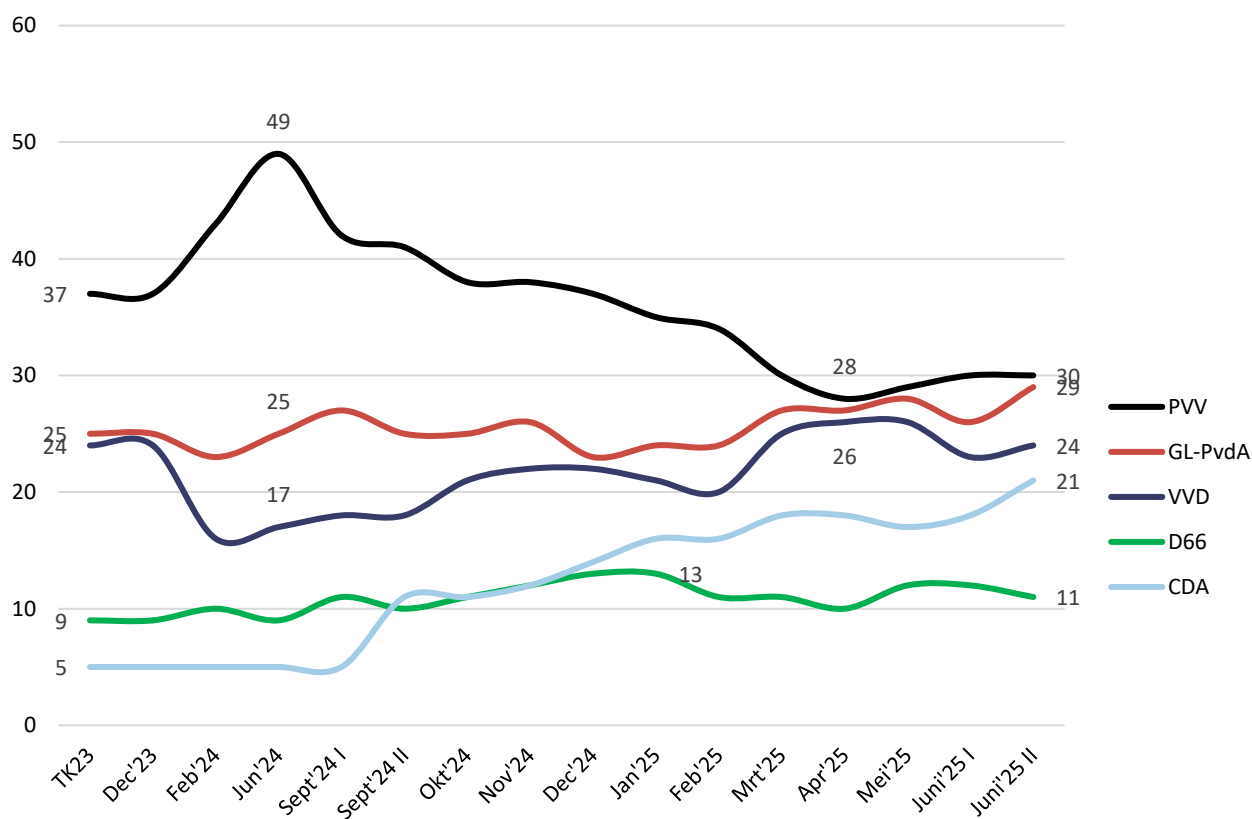
1 D66 in zetels

1.1 Hoe ontwikkelt D66 zich electoraal?

D66 is virtueel de 5de partij van Nederland. D66 haalde in november 2023 9 zetels. Sindsdien is de partij nauwelijks gegroeid. In de laatste Ipsos I&O-zetelpeiling staat D66 op 11 virtuele zetels.

Figuur 1: Zetelpeilingen Ipsos I&O voor grootste 5 partijen t/m 16 juni (zetels)

'Op welke partij zou u op dit moment stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen?'

Bron: Ipsos I&O, 16 juni 2025

1.2 Potentie

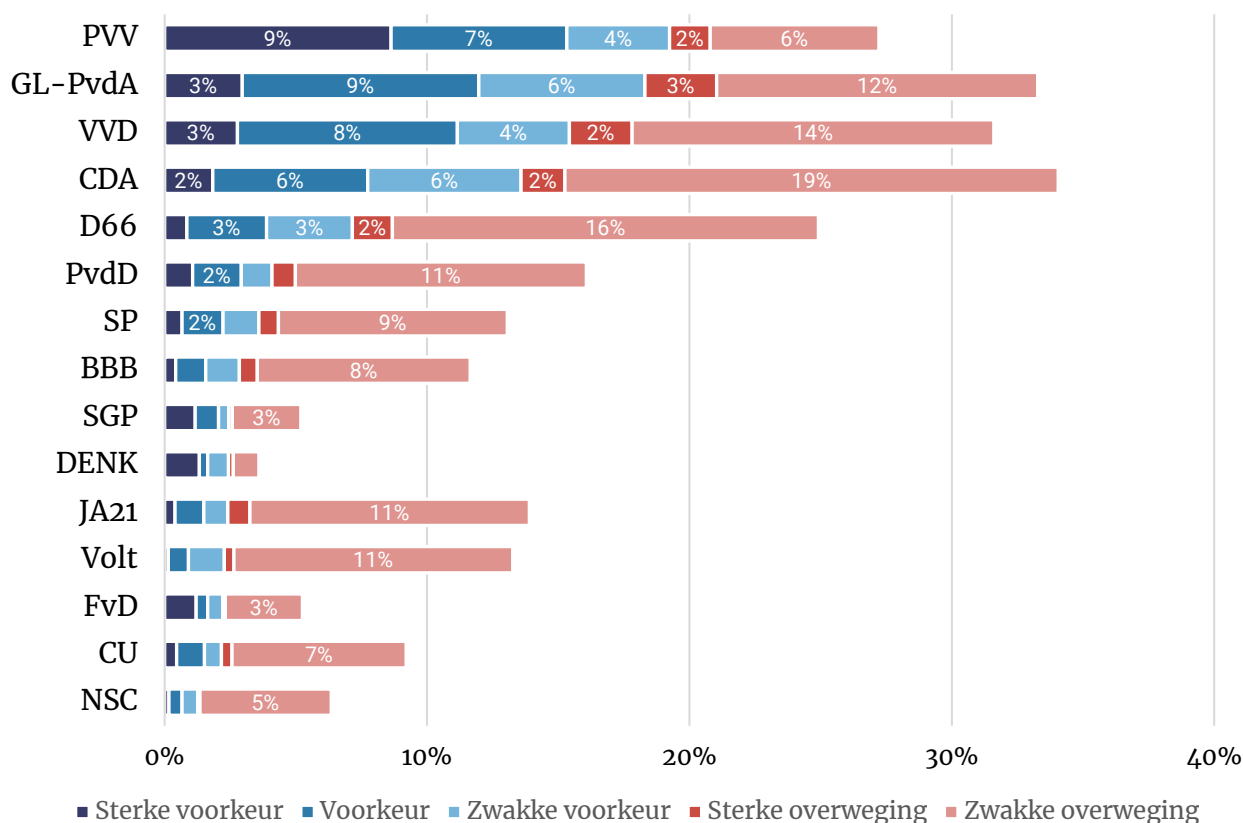
Onderstaande figuur toont de bindingskracht van de politieke partijen in de Tweede Kamer. De blauwe balken geven aan welk percentage kiezers een eerste voorkeur heeft voor een partij. Hoe donkerder het blauw, hoe sterker de voorkeur. (Blauw komt in feite overeen met het zetelaantal uit de peiling van figuur 1.1). De rode balken staan voor het aandeel kiezers dat een voorkeur heeft voor een andere partij, maar ook deze partij overweegt. Ook hier geldt weer: hoe donkerder, hoe sterker een partij wordt overwogen.

Het CDA heeft momenteel het grootste totale potentieel. Er zijn relatief veel kiezers die de partij niet als eerste voorkeur hebben, maar wel overwegen: 21 procent. In totaal heeft de partij een potentie van 34 procent.

Voor D66 geldt dat 7 procent nu op de partij zou stemmen (1% is zeker), maar nog eens 18 procent D66 in overweging neemt.

Figuur 2: Bindingskracht en potentie van de politieke partijen

Basis: heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.969).

Bron: Ipsos I&O, 16 juni 2025

1.3 Concurrentie: zowel op rechts als op links

Onderstaande tabel laat zien welk aandeel van een kiezersgroep nu ook nog een andere partij overweegt. We zien dat VVD en CDA ‘communicerende vaten’ zijn: 49 procent van de kiezers die nu op VVD zouden stemmen, overwegen ook een stem op CDA. Andersom overweegt 43 procent van de CDA-kiezers een stem op VVD. Beide partijen kunnen dus nog veel van elkaar winnen of verliezen.

D66 kan vooral kiezers verliezen aan GL-PvdA (54% vd GL-PvdA-kiezers overweegt ook D66), CDA (38%), Volt (30%) en VVD (27%).

D66 kan kiezers winnen van GL-PvdA (48% van de D66-kiezers overweegt ook GL-PvdA), VVD (24%), CDA (22%) en Volt (51%).

Tabel 1: Overwogen partijen, naar huidige partijvoorkeur

Basis: heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.969). Lichtblauw: minstens 10% overweegt partij, donkerblauw: minstens 30% overweegt partij.

Over- weegt	Totaal	Eerste voorkeurspartij											
		PVV	GL- PvdA	VVD	D66	BBB	CDA	SP	PvdD	SGP *	CU *	Volt *	JA21 *
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
PVV	8	0	2	16	2	37	6	8	4	28	6	0	27
GL- PvdA	15	2	0	6	54	5	20	38	55	0	12	66	4
VVD	16	18	7	0	27	26	43	6	4	2	9	15	43
NSC	5	3	4	5	6	7	11	14	1	0	8	6	7
D66	18	0	48	24	0	7	22	10	9	0	3	51	2
BBB	9	19	1	10	4	0	7	6	0	10	8	5	33
CDA	20	11	21	49	38	27	0	18	1	10	54	29	18
SP	9	5	24	3	5	11	9	0	11	0	7	14	7
DENK	1	1	1	1	0	0	0	0	10	0	0	3	0
PvdD	12	3	34	4	14	9	5	33	0	0	6	24	2
FvD	3	12	0	1	1	2	0	2	0	9	0	0	2
SGP	3	3	0	0	1	12	5	2	0	0	14	0	3
CU	7	1	5	2	6	6	23	10	2	25	0	11	4
Volt	11	1	28	5	30	0	10	14	15	0	0	0	2
JA21	11	22	1	22	4	14	10	12	5	8	9	4	0
Anders	2	3	2	1	0	2	1	2	7	2	0	3	3

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

Bron: Ipsos I&O, 16 juni 2025

2 Hoe zien kiezers D66?

Hoe wordt D66 als partij gezien? Wat is het imago van de partij, waar staat ze om bekend? Op welke thema's is D66 issue-owner (geweest)? Wat zijn sterke en zwakke punten in de beeldvorming? Hoe verhoudt dit zich tot de koers?

2.1 Stemmotieven 1: open vraag

Als we kiezers middels een open vraag vragen waarom ze op D66 stemmen komt de partij naar voren als een 'sociaalliberale partij', een democratische, 'normale' partij in het midden, die zorgt voor stabiliteit. Enkele citaten van D66-stemmers:

"Democratisch, niet populistisch, ook voor stabiele toekomst op meerdere vlakken."

Stemt nu D66, in 2023 VVD

"Ten tijde van de vorige verkiezingen heb ik strategisch gestemd op links. Ik wilde er in ieder geval voor zorgen dat er geen (extreem)rechtse regering kwam. Ben het eens met D66 mbt de klimaatdoelstelling, betaalbare woningen, gezonde leefomgeving voor iedereen, visie op Europa."

Stemt nu D66, in 2023 GL-PvdA

"Normale centrumpartij, degelijke plannen, inhoudelijk sterk programma, komt vaak uit als antwoord in de stemwijzer."

Stemt nu D66, in 2023 ook

"Economisch beleid, D66 meer realisme. Vind GroenLinks deel teveel afwijken van mijn standpunten mbt economie, migratie en sociaal beleid."

Stemt nu D66, in 2023 GL-PvdA

"Met alles wat er gaande is, vind ik een keuze voor een "veilig midden" op dit moment de juiste."

Stemt nu D66, in 2023 VVD

Vooraf onderwijs en klimaat komen spontaan naar voren. Deze termen worden spontaan genoemd op de vraag waarom ze op D66 stemmen:

- Onderwijs (18x genoemd)
- Klimaat / milieu (14x)
- Sociaal (8x)
- Democratie / democratisch (5x)
- Europa (5x)
- Zorg (5x)
- Liberaal (4x)
- Sociaal (2x)

Wonen / woningen wordt slechts 3 keer genoemd, economie 1 keer. Immigratie of asiel maar 2 keer, uitsluitend als argument om niet op de VVD te stemmen: men rekent op D66 om een streng asielbeleid tegen te gaan.

“Ik was vh VVD-stemmer maar het feit dat men het vorige kabinet heeft laten vallen om een vermeende asielzoekerscrisis begrijp ik niet en de zwaai om samen te gaan in een kabinet op rechts met PVV vind ik zeer bevreemdend”

Stemt nu D66, in 2023 ook

2.2 Stemmotieven 2: gesloten vraag

Aan de stemmotieven (gesloten gevraagd) is te zien dat de verkiezingen naderen. Meerdere doorgaans belangrijke motieven nemen toe aan belang: de standpunten, stabiel bestuur, de lijsttrekker en de strategische stem.

Voor D66-kiezers zijn de inhoud (standpunten en ideologie) bovengemiddeld belangrijk, evenals het feit dat D66 – in hun ogen – bijdraagt aan een stabiel bestuur van Nederland.

Als oppositiepartij lijkt D66 minder op te vallen (slechts 10 procent kiest de partij omdat ze zo goed oppositie voert, dit geldt meer voor PvdD, SP en CDA).

Ook de leider/lijsttrekker is geen bovengemiddelde stemmentrekker.

Tabel 2: Belangrijkste reden(en) om te stemmen op een partij, sinds september 2023

‘Wat is of zijn voor u de belangrijkste reden(en) om op <voorkeurspartij> te stemmen?’

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: heeft voorkeurspartij (n = 1.762).

	To-taal	PVV	GL-PvdA	VVD	D66	BBB	CDA	SP	PvdD
Standpunten	62%	67%	69%	54%	73%	61%	53%	61%	71%
Ideologie	42%	34%	55%	34%	48%	41%	29%	52%	72%
Komt op voor mensen als ik	31%	45%	24%	28%	20%	53%	20%	56%	27%
Zorgt voor stabiel bestuur	31%	6%	42%	51%	45%	5%	58%	7%	10%
Lijsttrekker / leider	26%	24%	13%	21%	26%	38%	73%	16%	12%
Voert goed oppositie	17%	11%	20%	4%	10%	9%	25%	33%	35%
Strategisch slim	15%	13%	30%	21%	10%	7%	16%	7%	6%
Tegen andere partijen	14%	18%	14%	18%	9%	10%	10%	10%	12%
Uit gewoonte	10%	4%	15%	21%	15%	0%	7%	14%	18%
Online stemhulp	8%	9%	11%	9%	10%	2%	4%	1%	4%
Doet het goed in peilingen	5%	7%	5%	5%	0%	4%	8%	0%	2%
Komt op voor mijn regio	4%	4%	1%	1%	0%	35%	3%	7%	2%
Doet het slecht in peilingen	1%	0%	0%	0%	1%	2%	0%	3%	5%
Anders	3%	5%	1%	2%	0%	1%	3%	12%	0%
Weet ik niet	2%	2%	2%	2%	1%	3%	1%	5%	1%

Bron: Ipsos I&O, 16 juni 2025

2.3 Links-rechts

Om de ideologische positionering van kiezers te meten en te achterhalen of dit de afgelopen anderhalf jaar is veranderd, vroegen we in oktober 2024 hen zichzelf te plaatsen op een schaal van uiterst links (1) tot uiterst rechts (9). De meest gegeven antwoorden zijn in het midden (17% kiest '5') of net rechts hiervan (13% kiest '6', 20% kiest '7'). Een kwart van de kiezers (26%) beschouwt zichzelf als links van het midden (positie 1 t/m 4). Bijna de helft (45%) ziet zichzelf als rechts van het midden (positie 6 t/m 9).

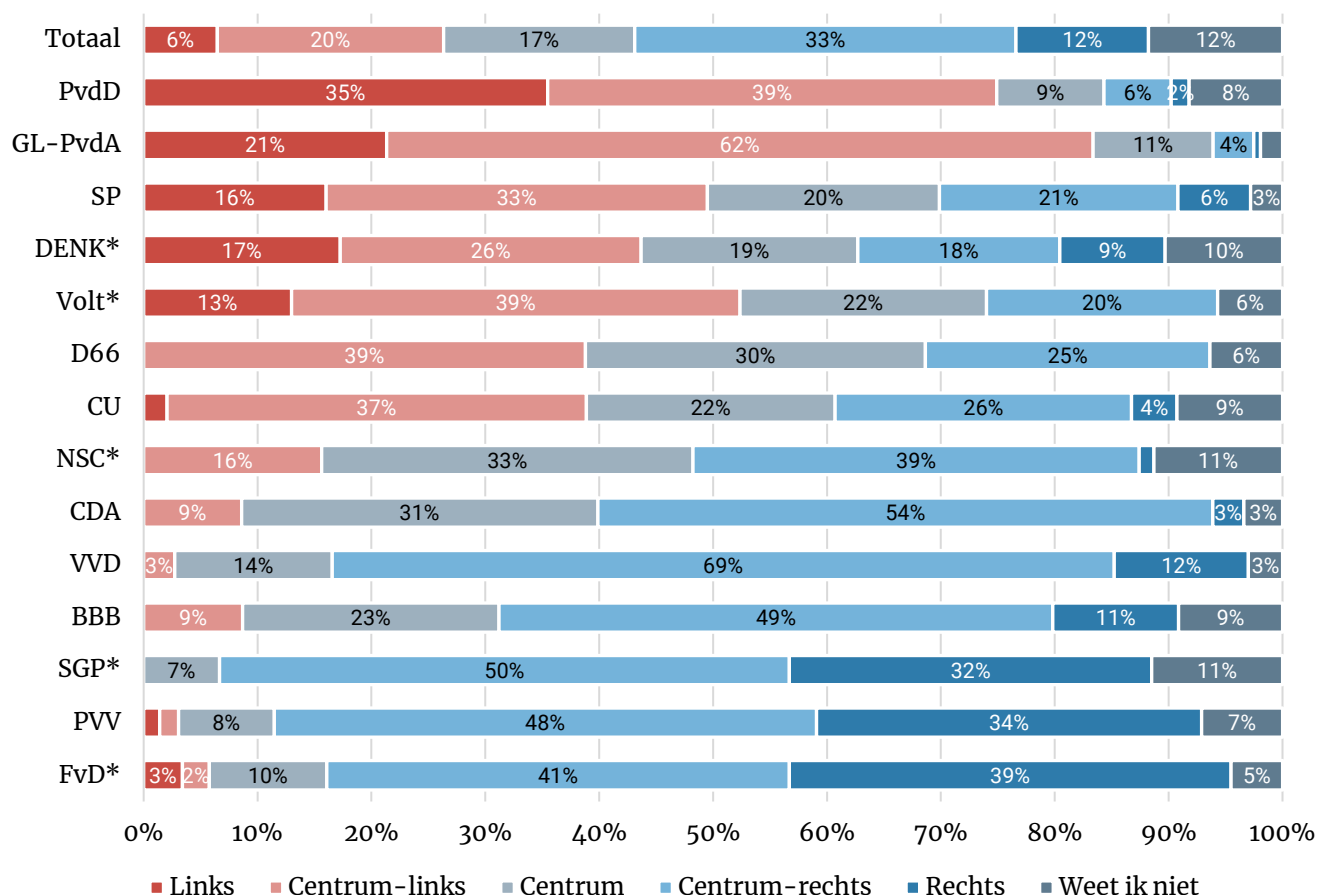
Twaalf procent weet niet waar hij of zij zichzelf zou plaatsen.

Onderstaande figuur toont de zelf-plaatsing van kiezers.

Kiezers van D66 plaatsen zich vaak als centrum links (39%), centrum (30%) of centrum rechts (25%)

Figuur 3: In de politiek wordt soms gesproken over "links" en "rechts". Waar zou u uzelf op deze schaal plaatsen, waarbij 1 uiterst links en 9 uiterst rechts betekent?

Basis: allen (n = 2.209). Uitgesplitst naar huidige partijvoorkeur.

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

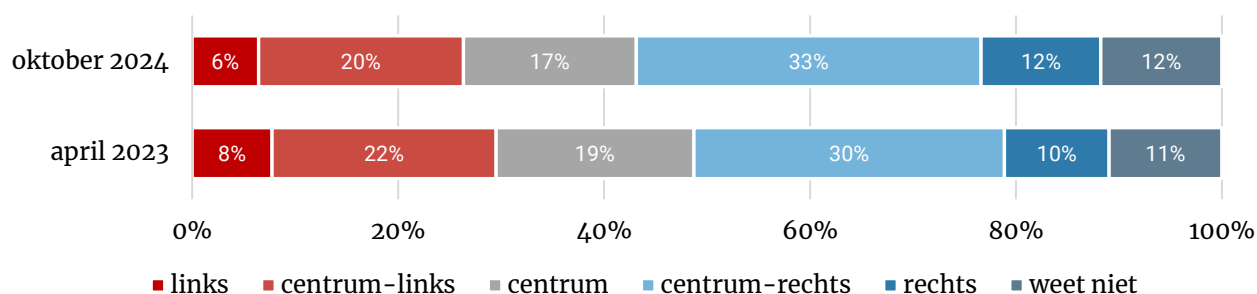
Electoraat in anderhalf jaar tijd verder naar rechts opgeschoven

In april 2023 stelden we kiezers dezelfde vraag. Het Nederlandse electoraat is in de afgelopen anderhalf jaar een tikkeltje naar rechts is opgeschoven. In april 2023 zag 30 procent zichzelf als links en 40 procent als rechts. Inmiddels is de verhouding 26 procent (links) en 45 procent rechts). De gemiddelde Nederlanders komt uit op een 5,5 – net rechts van het midden dus. In april 2023 was dit nog een 5,2.

Figuur 5: In de politiek wordt soms gesproken over “links” en “rechts”. Waar zou u uzelf op deze schaal plaatsen, waarbij 1 uiterst links en 9 uiterst rechts betekent?

Links = 1 of 2, centrum-links = 3 of 4, centrum = 5, centrum-rechts = 6 of 7, rechts = 8 of 9.

Basis: allen (n = 2.290).

Gat tussen rechts en links groter geworden

We vroegen kiezers ook, net als in april 2023, partijen in te schatten op een schaal van uiterst links (1) tot uiterst rechts (9). BBB werd in oktober beduidend rechtser ingeschat dan in april 2023 (toen 5,9, nu 6,5).

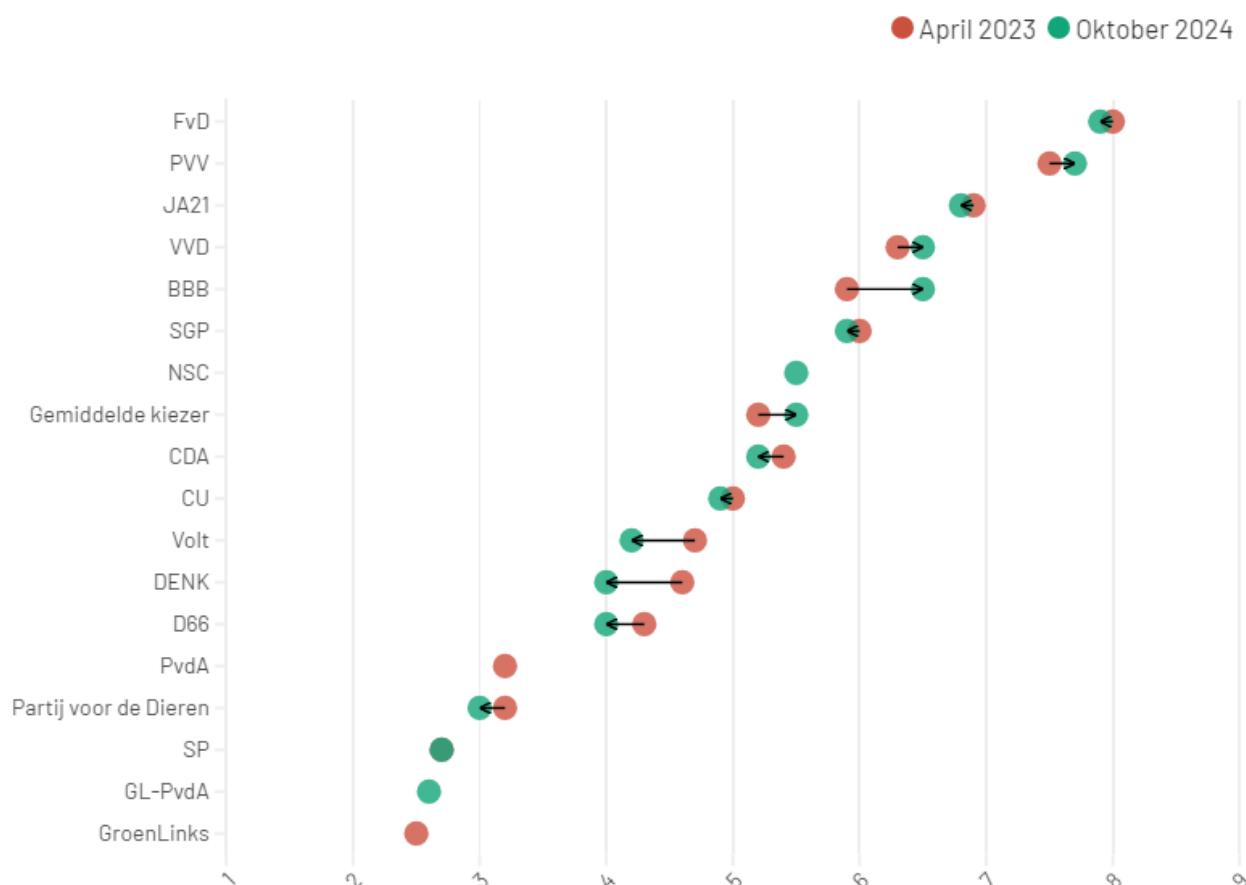
Ook interessant is de ontwikkeling die GroenLinks-PvdA heeft doorgemaakt. In april 2023 waren dit nog twee losse partijen en werd GroenLinks als meest linkse partij ingeschat (2,5). De PvdA werd meer als centrum-linkse partij beschouwd (3,2). Tussen de SP en D66 in.

Nu beschouwen kiezers GL-PvdA als bijna net zo links (2,6) als GroenLinks in april 2023, waardoor GL-PvdA nu als meest linkse partij in de Tweede Kamer wordt gepercipieerd.

Hiermee is het gat tussen rechts en links groter geworden sinds april 2023 (met het CDA als brug tussen rechts en links).

De perceptie van D66 schoof iets op naar links: nu per saldo 'centrum-links' (score 4,0).

Figuur 6: Waar zou u de volgende partijen plaatsen op deze schaal, waarbij 1 uiterst links en 9 uiterst rechts betekent? Basis: allen (n = 2.290)

Bron: Ipsos I&O, 21 oktober 2024

D66-kiezer schat zichzelf als net zo centrum-links in als D66

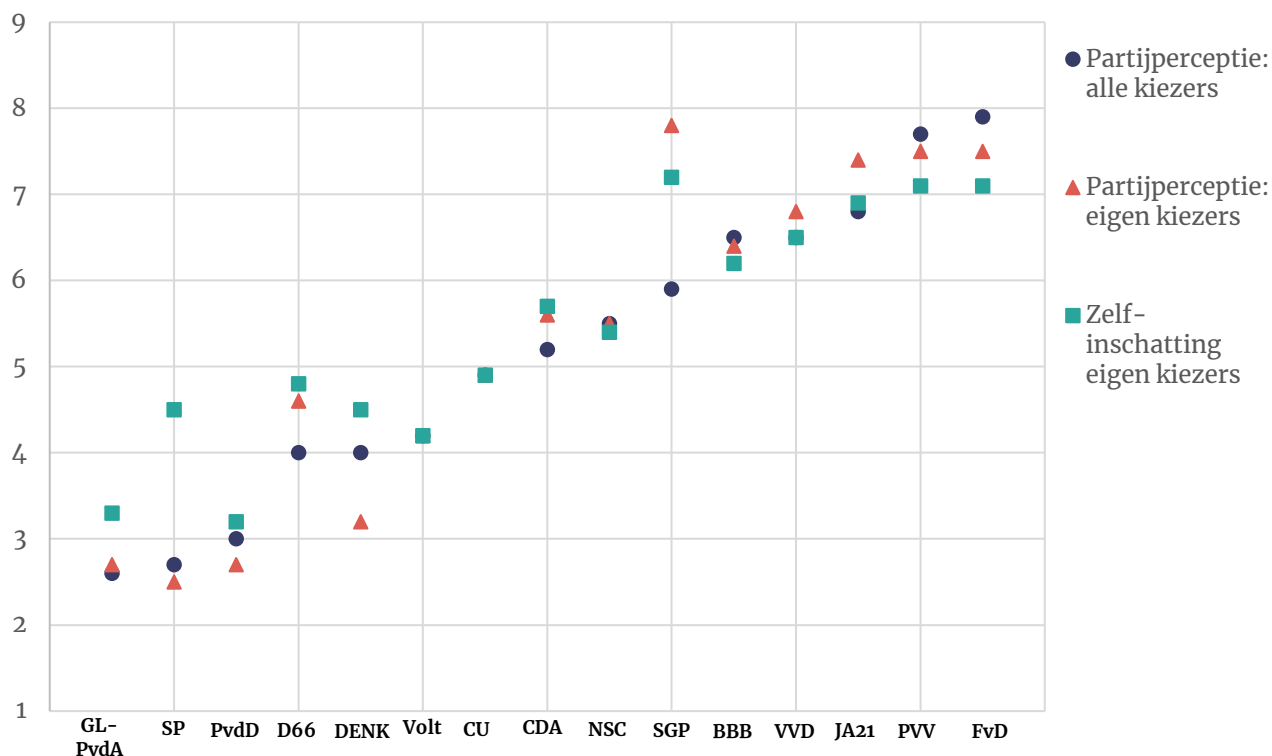
Onderstaande figuur illustreert hoe kiezers hun voorkeurspartij, andere partijen en zichzelf inschatten. Het blauwe bolletje is de gemiddelde inschatting van alle kiezers over een partij. Het rode driehoekje is de inschatting van de eigen kiezers van hun voorkeurspartij. Het groene vierhoekje is hoe links of rechts kiezers zichzelf inschatten.

Een aantal zaken vallen op aan de figuur. Ten eerste, kiezers vinden zichzelf gematigder dan hun inschatting van hun voorkeurspartij. Dit blijkt uit het feit dat groene vierkantjes doorgaans meer naar het midden staan dan rode driehoekjes.

Bij de SP is dit bijvoorbeeld sterk het geval. SP-kiezers vinden zichzelf erg gematigd (4,5- net links van het midden dus) maar schatten hun eigen voorkeurspartij als duidelijk links in (2,5). Andersom zien we dat PVV'ers zich ook als gematigder zien (7,1) dan hun inschatting van de partij (7,5).

D66 wordt door alle kiezers per saldo als 'centrum-links' gezien. De eigen D66-kiezers positioneren D66 echter iets meer richting centrum, bijna samenvallend met hoe ze zichzelf zien op de links-rechtsschaal plaatsen.

Figuur 7: Partijperceptie (door alle kiezers in het blauw, door eigen kiezers in het rood) en zelf-inschatting kiezers (in het groen). Basis: allen (n = 2.290).

3 Wat wil de D66-kiezer inhoudelijk?

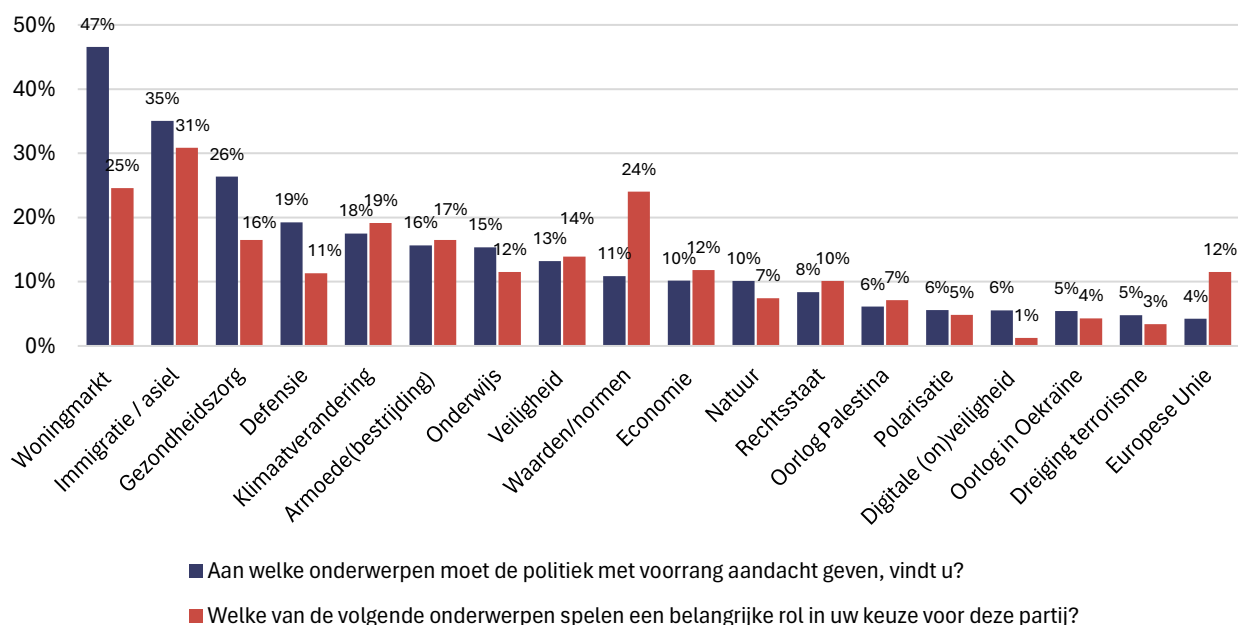
3.1 Issues: belangrijke thema's voor politiek vs. stemkeuze

In deze peiling stelden we twee verschillende vragen om te achterhalen wat belangrijk thema's zijn voor de kiezers: 'Aan welke onderwerpen moet de politiek met voorrang aandacht geven, vindt u?' (gesteld aan iedereen) en 'Welke van de volgende onderwerpen spelen een belangrijke rol in uw keuze voor deze partij?' (gesteld aan degenen die een partij van eerste voorkeur hebben). Met dezelfde antwoordmogelijkheden. Bij de eerste vraag komt 'Woningmarkt / betaalbare woningen / huren' er met 47 procent overtuigend als belangrijkste onderwerp uit. Gevolgd door 'Immigratie/asiel' (35%) en gezondheidszorg (26%). Bij de tweede vraag is 'Immigratie/asiel' (35%) het belangrijkste, gevolgd door 'woningmarkt' (25%) en 'normen & waarden' (24%).

Figuur 8: Belangrijkste onderwerpen

A. Aan welke onderwerpen moet de politiek met voorrang aandacht geven, vindt u? (Basis: allen)

B. Welke van de volgende onderwerpen spelen een belangrijke rol in uw keuze voor deze partij? (Basis: heeft partij van eerste voorkeur)

Bron: Ipsos I&O, 16 juni 2025

Het verschil in betekenis: de eerste vraag biedt een soort helicopterview van de kiezer: dit zijn de grote problemen, hier moet de campagne over gaan. Die tweede vraag zegt iets over de aantrekkingskracht van een partij. Dat eerste (waar moet de politiek over gaan) kun je beïnvloeden op korte termijn, door het discours te verplaatsen. Dat tweede (waarom stem je op deze partij?) heeft veel langer nodig, heeft te maken met issue ownership.

Voor D66-kiezers zijn de woningmarkt (50%), klimaatverandering (39%) en onderwijs (32%) de onderwerpen waar de politiek met voorrang (en bovengemiddeld) aandacht aan moet geven. Op de tweede vraag - welke onderwerpen spelen een belangrijke rol in uw keuze voor D66? - komen vooral onderwijs (51%) en klimaatverandering (47%) naar boven. De woningmarkt wordt hier door 'slechts' 29 procent genoemd. De keuze hier meer een speerpunt van te maken kan dus electoraal perspectief bieden: D66 zou dan moeten zorgen dat ze er meer als issue owner op wordt gezien. Dat is nu nog niet het geval (zie hierna)

Opvallend zijn de relatief lage scores voor immigratie en economie onder D66-kiezers. Indien D66 hier meer 'smoel' op wil krijgen zou de partij duidelijk de concurrentie met de VVD (en PVV) opzoeken. Op economie is de VVD issue owner, op immigratie is dat de PVV.

Tabel 3: Belangrijkste onderwerpen

A. Aan welke onderwerpen moet de politiek met voorrang aandacht geven, vindt u? (Basis: allen)

B. Welke onderwerpen spelen een belangrijke rol in uw keuze voor deze partij? (Basis: partij 1ste voorkeur)

	Totaal	PVV	GL-PvdA	VVD	D66	CDA
A. Woningmarkt	47%	42%	50%	49%	50%	48%
B.	25%	25%	30%	17%	29%	28%
A. Immigratie / asiel	35%	81%	10%	47%	15%	29%
B.	31%	84%	7%	42%	6%	12%
A. Gezondheidszorg	26%	27%	20%	22%	20%	33%
B.	16%	15%	17%	11%	17%	24%
A. Defensie	19%	14%	15%	37%	25%	34%
B.	11%	4%	2%	37%	6%	19%
A. Klimaatverandering	18%	2%	43%	9%	39%	17%
B.	19%	3%	52%	2%	47%	10%
A. Armoede(bestrijding)	16%	16%	25%	5%	16%	8%
B.	17%	14%	37%	2%	6%	10%
A. Onderwijs	15%	7%	24%	10%	32%	13%
B.	12%	2%	17%	5%	51%	10%
A. Veiligheid	13%	28%	5%	18%	5%	10%
B.	14%	33%	3%	29%	3%	9%
A. Waarden/normen	11%	13%	5%	9%	8%	20%
B.	24%	16%	19%	19%	13%	48%
A. Economie	10%	7%	6%	26%	6%	11%
B.	12%	4%	4%	42%	10%	14%

Bron: Ipsos I&O, 16 juni 2025

3.2 Issue ownership

Voor negen onderwerpen vroegen we kiezers welke partijen de beste oplossingen of ideeën hebben voor dit onderwerp (in de politicologie *issue ownership* genoemd). De tabel hieronder toont achtereenvolgens welk aandeel van alle kiezers een thema belangrijk vinden, of er op het thema een issue owner is, en vervolgens welke partijen issue owner zijn (volgens kiezers die het thema belangrijk vinden)..

We zien dat van de grotere onderwerpen alleen immigratie (PVV), klimaatverandering (GL-PvdA), defensie (VVD) en economie (VVD) duidelijke issue owners hebben. Op belangrijke onderwerpen als wonen en gezondheidszorg is er geen duidelijke issue owner.

D66 is op geen van deze onderwerpen issue owner, maar was dat vroeger wel op waarden & normen. Nu hebben we dit onderwerp niet meegenomen, maar de kans is groot dat het CDA daar weer hoog op zou scoren. (Zie ook tabel 2.2).

Tabel 4: Welke politieke partij heeft – vindt u – de beste oplossingen of ideeën als het gaat om <onderwerp>?

Basis: volledige steekproef (n = 2.382) en kiezers die thema belangrijk vinden (n verschilt).

Thema	Belangrijk gevonden?	Is er een issue-owner?	Wie is de issue owner? (Basis: Kiezers die thema belangrijk vinden)		
			#1 partij	#2 partij	% weet niet
Wonen	47%	Nee	GL-PvdA (11%)	PVV (9%)	45%
Immigratie	35%	Ja	PVV (53%)	VVD (12%)	16%
Gezondheidszorg	26%	Nee	PVV/SP (8%)	GL-PvdA (7%)	46%
Klimaatverandering	18%	Ja	GL-PvdA (35%)	PvdD (15%), D66 (12%)	25%
Defensie	19%	Ja	VVD (33%)	GL-PvdA (14%)	31%
Armoede	16%	Zwak	GL-PvdA (21%)	SP (14%)	36%
Economie	10%	Ja	VVD (36%)		24%
Stikstof	10%	Zwak	GL-PvdA (26%)	D66/PvdD (12%)	25%
Bescherming rechtsstaat	8%	Nee	GL-PvdA (13%)	VVD/CDA (27%)	21%

Klimaat. Eén op drie kiezers die belang hechten aan klimaatverandering (18% van alle kiezers doet dat) vindt dat GL-PvdA hier de beste oplossingen voor heeft. Concurrenten D66 (12%) en PvdD (15%) volgen op afstand. De verschillen met 2023 zijn klein. Wel was D66 toen nog de nummer 2 (met 17%, GL-PvdA toen: 32%).

Wonen. Hoewel wonen verreweg het belangrijkste politieke onderwerp is volgens de kiezers (47% noemt het) is er op dit onderwerp geen duidelijk issue owner. GL-PvdA (9%), PVV (7%), VVD (6%) en CDA (5%) krijgen elk plukjes stemmen. D66 wordt door slechts 3 procent (van de genen die dit een belangrijk onderwerp vinden) genoemd. Een gedeeld zesde plaats.

Economie. De economie wordt momenteel maar door 10 procent aangewezen als een onderwerp dat speciale aandacht verdient, maar degenen die dat doen vinden vaak dat de VVD daar de beste oplossingen voor heeft (door 36% genoemd). Een kwart weet het niet. D66 wordt door 4 procent genoemd, een vierde plaats.

Immigratie. Van degenen die vinden dat de politiek extra aandacht moet besteden aan immigratie (35% van allen), vindt ruim de helft (53%) dat de PVV daar de beste oplossingen of ideeën voor heeft. De VVD volgt met 12 procent op ruime afstand. D66 wordt door slechts 1 procent genoemd. Ten opzichte van 2023 is hier weinig veranderd.

Gezondheidszorg. Eén op de vier kiezers (26%) vindt de gezondheidszorg een belangrijk politiek onderwerp. In 2023 was dat nog 38 procent. In dat jaar werd gezondheidszorg gezien als een onderwerp waar de SP goede oplossingen voor had, inmiddels is het onderwerp feitelijk vacant. PVV, SP, GL-PvdA en CDA krijgen elk plukjes stemmen. D66 wordt hier door 4 procent genoemd, een gedeeld 5de plaats. Bijna de helft (46%) weet het niet, nog eens 9 procent kan geen enkele partij aanwijzen.

Onderwijs. In de juni-peiling vroegen we niet wie de beste oplossingen heeft op onderwijs. In 2021 wel. Toen was D66 hier duidelijk issue owner met 26 procent. Het onderwerp is echter wat weggezakt van de electorale urgentielijstjes. In februari 2021 werd het nog door 20 procent genoemd als een belangrijk politiek onderwerp, in november 2023 door 11 procent, nu door 15 procent. Waarmee het toch nog in belang het zesde onderwerp is. Het zou – na de forse bezuinigingen op onderwijs en wetenschap – een kans voor D66 kunnen zijn.

3.3 Beleidsdoelen

We legden in juni een tiental mogelijke beleidsdoelen voor met de vraag *‘Hoe belangrijk is het voor u dat een nieuw kabinet onderstaande bereikt?’* Alle beleidsdoelen worden door een ruime meerderheid van minimaal twee derde belangrijk gevonden. Het is daarom interessant te kijken naar het aandeel dat elke doelstelling ‘essentieel’ noemt.

Dat geldt het meest voor het beschermen van de democratie: 90 procent vindt dat belangrijk, 35 procent noemt het ‘essentieel’. Het beschermen van de democratie wordt vooral door kiezers van GL-PvdA (51%) en D66 (45%) vaak als essentieel gezien.

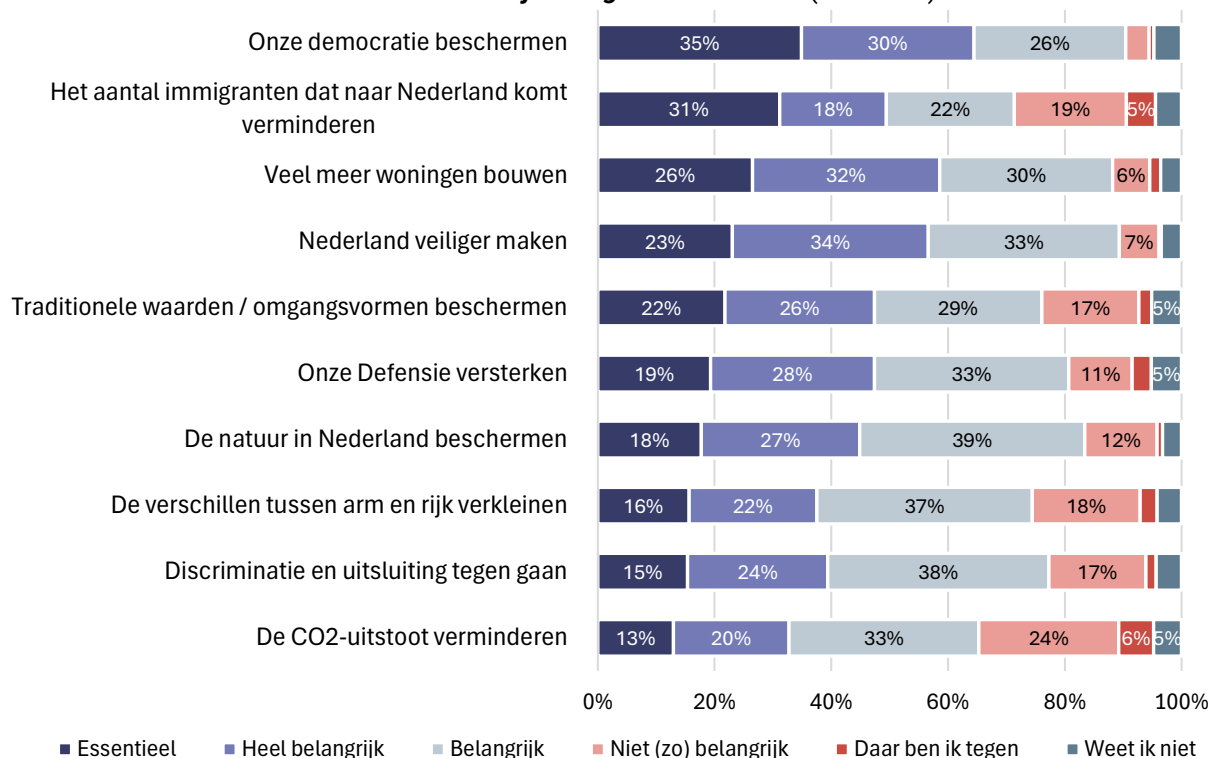
Voor D66-kiezers is het beschermen van de democratie verreweg het belangrijkste beleidsdoel¹, gevolgd door ‘Veel meer woningen bouwen’ (door 30% van de D66-kiezers essentieel gevonden) en ‘defensie versterken’ (24%).

¹ Beleidsdoel ‘investeren in onderwijs’ is hier niet opgenomen

Het verminderen van het aantal immigranten dat naar ons land komt is een wens van 71 procent van de Nederlanders, 31 procent noemt dat ‘essentieel’. Slechts 8 procent van de D66-kiezers noemt dit essentieel (laagste score van de negen beleidsdoelen).

Op de laatste plaats eindigt: de CO2-uitstoot verminderen. Weliswaar vindt 65 procent het belangrijk dat dat gebeurt, maar slechts 13 procent noemt dat essentieel. Ook D66-kiezers noemen het niet heel vaak essentieel: 16 procent, maar iets meer dan gemiddeld.

Figuur 8: Hieronder ziet u een aantal (mogelijke) beleidsdoelen. Hoe belangrijk is het voor u dat een nieuw kabinet onderstaande bereikt? Of bent u hier juist tegen? Basis: allen (n = 2.253)

Tabel 5: Hoe belangrijk is het voor u dat een nieuw kabinet onderstaande bereikt?

Getoond in tabel: % 'essentieel', juni 2025, naar huidige partijvoorkeur. Basis: allen (n = 2.253)

	Totaal	PVV	GL- PvdA	VVD	D66	BBB	CDA	SP	PvdD
Onze democratie beschermen	35%	29%	51%	36%	45%	27%	42%	37%	30%
Aantal immigranten verminderen	31%	75%	5%	39%	8%	47%	21%	17%	4%
Veel meer woningen bouwen	26%	28%	28%	30%	30%	26%	29%	42%	15%
Nederland veiliger maken	23%	39%	14%	24%	22%	16%	17%	20%	8%
Traditionele waarden beschermen	22%	40%	9%	20%	11%	22%	24%	16%	3%
Onze Defensie versterken	19%	18%	16%	29%	24%	24%	30%	7%	6%
Natuur in Nederland beschermen	18%	9%	39%	11%	19%	9%	11%	22%	45%
Verschillen arm en rijk verkleinen	16%	14%	29%	4%	11%	10%	9%	45%	22%
Discriminatie/uitsluiting tegengaan	15%	7%	28%	6%	17%	7%	13%	25%	23%
De CO2-uitstoot verminderen	13%	3%	37%	4%	16%	3%	8%	11%	41%

3.4 Investeren of bezuinigen?

In december 2024 vroegen we “Waar moet volgens u in geïnvesteerd worden?”. Nederlanders dachten als eerste aan woningbouw (36%) en gezondheidszorg (32%). Het aandeel dat zorg kiest is wel significant afgenomen t.o.v. september 2023 (destijds 41%). Ook pleiten nu minder mensen voor investeringen in armoedebestrijding (van 33 naar 20%).

Onderwijs (van 15 naar 24%) en defensie (9 naar 19%) worden nu juist vaker genoemd als dossiers waarop geïnvesteerd moet worden.

Tabel 6: Waar moet volgens u in geïnvesteerd worden?

Maximaal 2 antwoorden mogelijk. Basis: allen (n = 2.279).

	maart '21	sep'23	dec'24
	%	%	%
Woningbouw	30	34	36
Gezondheidszorg	43	41	32
Onderwijs	27	15	24
Klimaat / Duurzaamheid	31	25	21
Armoedebestrijding / sociale zekerheid	24	33	20
Veiligheid / politie	19	17	19
Defensie	6	9	19
Openbaar vervoer	3	7	5
Wetenschappelijk onderzoek	4	3	5
Ontwikkelingssamenwerking	1	1	2
Kunst en cultuur	2	1	1
Snelwegen	1	1	1
Iets anders	2	3	3
Weet ik niet	1	2	3
Geen van deze	**	0	1

Bron: Ipsos I&O, 9 december 2024

Ook vroegen we kiezers waarop zij vinden dat bezuinigd zou moeten worden. Net als in verleden jaren komen ontwikkelingssamenwerking (41%), kunst en cultuur (32%) en snelwegen (26%) dan bovenaan uit.

Ook klimaat en duurzaamheid wordt relatief vaak genoemd (19%).

Tabel 7: Waar mag wat u betreft op bezuinigd worden?

Maximaal 2 antwoorden mogelijk. Basis: allen (n = 2.279).

	maart '21	sep'23	dec'24
	%	%	%
Ontwikkelingssamenwerking	40	44	41
Kunst en cultuur	30	36	32
Snelwegen	41	27	26
Klimaat / Duurzaamheid	14	22	19
Defensie	21	11	10
Wetenschappelijk onderzoek	5	8	6
Armoedebestrijding / sociale zekerheid	3	3	3
Openbaar vervoer	5	2	3
Gezondheidszorg	2	2	2
Woningbouw	3	2	2
Veiligheid / politie	2	2	2
Onderwijs	1	1	2
Iets anders	4	4	4
Weet ik niet	5	5	7
Geen van deze	**	6	7

Bron: Ipsos I&O, 9 december 2024

Onderstaan de tabel toont hoe verschillende kiezersgroepen denken over een investeringen en bezuinigingen op specifieke terreinen. De percentages verwijzen naar het saldo. Bijvoorbeeld: van de PVV-kiezers vindt 39 procent dat er in woningbouw moet worden geïnvesteerd, terwijl 2 procent pleit voor bezuinigingen. Dat komt uit op een saldo van 37 procent. Een negatief saldo betekent dus dat meer kiezers pleiten voor bezuinigingen dan investeringen op dit terrein.

D66-kiezers vonden in december vooral dat er geïnvesteerd moest worden in onderwijs en klimaat/duurzaamheid. Ook de saldo's voor woningbouw, gezondheidszorg, defensie en armoedebestrijding zijn positief.

Tabel 8: Saldo van investeringen – bezuinigingen (naar partijvoorkeur)

Basis: allen (n = 2.279). Uitgesplitst naar huidige politieke voorkeur.

	Totaal	PVV	GL-PvdA	VVD	NSC	D66	BBB	CDA	SP	PvdD	CU
Woningbouw	34%	37%	26%	46%	35%	23%	30%	33%	37%	21%	30%
Gezondheidszorg	30%	39%	21%	28%	20%	14%	27%	27%	28%	21%	23%
Onderwijs	22%	11%	29%	24%	19%	40%	26%	27%	22%	29%	30%
Veiligheid / politie	17%	32%	0%	26%	11%	2%	16%	18%	15%	6%	18%
Armoedebestrijding / sociale zekerheid	17%	14%	27%	7%	17%	11%	26%	16%	29%	21%	15%
Defensie	9%	16%	-12%	27%	20%	11%	24%	24%	6%	-6%	15%
Klimaat / duurzaamheid	2%	-36%	51%	-11%	8%	39%	-13%	12%	5%	42%	8%
Openbaar vervoer	1%	2%	1%	3%	8%	1%	1%	-3%	0%	6%	4%
Wetenschappelijk onderzoek	-1%	0%	2%	1%	-2%	-1%	-4%	-3%	-6%	5%	-9%
Snelwegen	-25%	-5%	-61%	-11%	-10%	-49%	-11%	-33%	-37%	-54%	-36%
Kunst en cultuur	-31%	-39%	-10%	-49%	-25%	-18%	-38%	-38%	-26%	-11%	-52%
Ontwikkelingssamenwerking	-39%	-68%	-8%	-63%	-44%	-18%	-46%	-34%	-30%	-14%	-12%

Bron: Ipsos I&O, 9 december 2024

4 Bekendheid en waardering Rob Jetten

4.1 Ruim acht op tien kennen Jetten

Rob Jetten behoort tot de bekendste politici, 83 procent zegt hem te kennen. Daarmee is hij nog niet bij iedereen bekend. Ook in 2023 was Rob Jetten al bij iets meer dan 80 procent bekend.

Tabel 9: Bekendheid politici

'Welke van onderstaande politici kent u?' Basis: allen (n = 2.253).

	Mei 2023	Aug. 2023	17 juni 2024	16 sept. 2024	23 sept. 2024	21 okt. 2024	11 nov. 2024	17 mrt. 2025	14 apr. 2025	12 mei 2025	6 juni 2025	16 juni 2025
Geert Wilders	94%	95%	96%	91%	93%	93%	93%	92%	93%	93%	95%	94%
Caroline van der Plas	86%	88%	93%	85%	86%	88%	88%	87%	88%	88%	91%	89%
Thierry Baudet	91%	92%	90%	90%	87%	88%	88%	88%	87%			88%
Dilan Yesilgöz		77%	90%	82%	85%	85%	85%	84%	85%	85%	89%	87%
Frans Timmermans		84%	90%	83%	85%	85%	85%	85%	84%	85%	88%	86%
Rob Jetten		84%	88%	80%	83%	82%	82%	83%	82%	83%	85%	83%
Henri Bontenbal		48%	68%	61%	63%	62%	63%	65%	65%	66%	69%	68%
Joost Eerdmans	61%	63%	64%	59%	58%	60%	58%	64%	62%			62%
Esther Ouwehand	51%	55%	72%	61%	60%	60%	60%	63%	61%			62%
Nicolien van Vroonhoven				17%	38%	26%	29%			45%	59%	57%
Mirjam Bikker	22%	36%	53%	43%	47%	43%	44%	46%	47%			47%
Laurens Dassen	36%	40%	49%	45%	45%	44%	43%	45%	44%			44%
Jimmy Dijk			25%	28%	30%	29%	30%	31%	33%			37%
Stephan van Baarle			32%	24%	26%	24%	26%	27%	28%			31%
Chris Stoffer			30%	22%	25%	22%	22%	24%	27%			27%
Geen van bovenstaande			2%	5%	4%	4%	3%	4%	4%			3%

Bron: Ipsos I&O, 16 juni 2025

4.2 Waardering Jetten: prima. Maar hij springt er niet uit

Henri Bontenbal blijft de best gewaardeerde politiek leider van Nederland, hij krijgt van de kiezers een 6,6.

Rob Jetten behoort met een 5,0 tot de beter gewaardeerde politici, maar hij springt er niet uit. Zijn waarderingcijfer is door de tijd heen stabiel. Ook in 2023 scoorde Rob Jetten meestal iets lager dan een 5,0. Zijn eigen kiezers geven hem nu een 7,8. Ook daarmee doet hij het niet slecht en niet goed.

Ter vergelijking: Henri Bontenbal krijgt van eigen kiezers een 8,4, Geert Wilders van de PVV-kiezers een 8,3. Dilan Yesilgöz en Frans Timmermans krijgen van hun eigen kiezers een 7,5.

Tabel 10: Waardering politici

‘Hieronder ziet u een aantal politici die u (van naam) kent. Kunt u aangeven – met een cijfer van 1 tot 10 – hoe u deze politicus waardeert?’ Basis: bekend met politicus.

	Sept. 2023	17 juni 2024	16 sept. 2024	23 sept. 2024	21 okt. 2024	11 nov. 2024	17 mrt. 2025	14 apr. 2025	12 mei 2025	6 juni 2025	16 juni 2025
Henri Bontenbal	5,0	6,2	6,1	6,1	6,3	6,2	6,4	6,5	6,5	6,4	6,6
Mirjam Bikker	5,3	5,8	5,9	5,5	6,1	6,0	5,8	5,7			5,7
Jimmy Dijk		6,0	5,7	5,3	5,6	5,7	5,4	5,8			5,7
Laurens Dassen			5,2	4,9	5,2	5,2	5,0	5,2			5,2
Rob Jetten			5,1	4,8	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	4,9	5,0
Esther Ouwehand			4,9	4,6	4,9	4,9	4,7	4,9	4,9		5,0
Joost Eerdmans			4,7	4,4	4,8	4,8	4,7	4,9			5,0
Chris Stoffer			5,1	5,2	5,6	5,6	5,1	5,3			4,9
Dilan Yesilgöz	6,2	5,5	5,4	5,0	5,0	5,0	5,4	5,4	5,3	5,1	4,8
Caroline vd Plas	5,6	5,2	5,2	4,9	5,1	5,0	4,3	4,6	4,6	4,6	4,7
Nicolien v Vroonhoven			5,6	4,7	5,0	5,1				4,5	4,5
Frans Timmermans	4,8	4,4	4,4	4,3	4,4	4,4	4,6	4,5	4,5	4,3	4,4
Geert Wilders	4,8	5,2	5,0	4,9	4,6	4,5	4,2	4,1	4,3	4,0	3,9
Stephan van Baarle	5,0		3,9	3,8	4,0	3,8	3,7	3,7			3,7
Thierry Baudet	5,3		2,3	2,5	2,4	2,4	2,3	2,3			2,4

Bron: Ipsos I&O, 16 juni 2025

Rob Jetten: “constructief voor klimaat en onderwijs”

In december 2024 deden we voor WNL (Goedemorgen Nederland) onderzoek naar ‘de politicus van 2024’.

Geert Wilders werd (met 15%) het vaakst gekozen bij de vraag “wie vond u de beste politicus van 2024?” Henri Bontenbal door 13 procent. Op basis hiervan was geen keuze te maken voor één beste politicus. Zowel Geert Wilders als Henri Bontenbal werden ‘politicus van 2024’.

Rob Jetten eindigde samen met Dilan Yesilgöz op een derde plaats. Zes procent van alle kiezers vond hem de beste politicus, van de D66-kiezers koos 39 procent hem en hij deed het ook redelijk goed onder de GL-PvdA-kiezers (16% koos Jetten).

Zijn eigen kiezers roemden hem om zijn standvastige maar toch flexibele houding, waarmee hij – vanuit de oppositie – dingen voor elkaar krijgt. Als minister van Klimaat heeft hij duidelijk krediet opgebouwd.

Tabel 11: De zes best gewaardeerde politici in zes vragen

	1. Beste politicus	2. Meest betrouwbaar	3. Begrijpt gewone mensen	4. Beste visie voor het land	5. Minst goede politicus	6. Waarderingscijfer
1. Geert Wilders	15%	10%	16%	13%	11%	4,4
1. Henri Bontenbal	13%	10%	8%	7%	0%	6,3
3. Rob Jetten	6%	6%	4%	7%	3%	4,9
3. Dilan Yesilgöz	6%	5%	3%	6%	4%	4,9
5. Dick Schoof	5%	9%	3%	3%	2%	5,8
5. Frans Timmermans	5%	6%	6%	9%	13%	4,4

Bron: Ipsos I&O (december 2024)

D66-kiezers:

Als minister van Klimaat heeft hij mooie dingen bereikt.

Bij zijn standpunt blijven, niet ruziën, duidelijk verhaal, eenvoudige taal.

De indruk die ik krijg is dat hij (en D66) zoveel mogelijk z'n best doet om ondanks dit kleuterkabinet zoveel mogelijk wél voor elkaar te krijgen en ze een beetje in de 'goede' richting te bewegen (of in ieder geval te bewegen in plaats van overal 'pas op de plaats' te maken en weer iedereen met een kluitje in het riet te sturen met de woorden 'eerst onderzoek doen').

Duidelijk, vooral dat. Realistisch ook. Goede ideeën en als minister was hij goed.

Gefocust blijven op wat wel nog kan met dit vreselijke kabinet.

Goed in onderhandeling. Staat voor zijn partijpunten. Goede media verschijning. Relatief jong binnen de politiek.

Goede klimaatminister die van aanpakken en doorpakken weet. Nu als fractievoorzitter weet hij de problemen en oplossingen goed te benoemen.

GL-PvdA-kiezers:

Consistent. Goede woordkeus. Verbindend.

Doet veel investeren in klimaatverandering en probeert negatieve gevolgen te beperken.

Hij doet volgens mij nu veel om de onderwijsbezuinigingen te verminderen.

Heeft zich de laatste jaren tot een goed politicus ontwikkeld, goed in debatten.

CDA-kiezer

Hij heeft veel kennis van zaken, is vasthoudend in debat, weet vaak de vinger op de zwakke plekken van het kabinetsbeleid te leggen, is onverstoorbaar in zijn presentatie.

PvdD-kiezer

Blijft een fatsoenlijke politicus, met duidelijke argumenten voor zijn standpunten

PVV-kiezer